

Scrisoare din Varșovia

de la

Leszek Prorok

Rival sau frate mezin?

La noi, ca și în multe alte țări, teatrul la televiziune constituie în prezent cel mai evoluat compartiment, acela în care programele sînt cele mai ambițioase. Totuși, se întîmplă ca, după o perioadă de creștere și de succes al dramaturgiei televizate, teatrul la televiziune să se transforme într-o variantă de divertisment comercial.

În țările în care teatrul viu nu se dezvoltase și constituia apanajul unei elite, scena micului ecran a umplut un gol, fără să fie în situația de a înlătura pe cineva. Acest teatru a început de la zero formarea gustului spectatorilor.

În comunitățile posedînd un teatru evoluat și viu — deci și la noi — progresele noi muze s-au realizat într-un mod cu totul diferit. Aici, rivalitățile, alianțele și acordurile asupra repartizării competențelor și sferelor de interese sau de influență sînt mult mai contrastante și atrag după sine consecințe sociale mai serioase.

Alături de aproximativ 70 de teatre dramatice, numărăm în Polonia 20 de teatre de marionete, care prezintă și repertoriul „scenei mari“, dînd spectacole de o formă foarte elaborată. Teatre nu se află numai în orașele-reședință ale voievodatelor, ci și în orașe mai puțin importante.

Oare televiziunea amenință teatrul — și în ce grad? Este ea în măsură să i se substituie, mai cu seamă în ce privește formarea gusturilor, atitudinii și a sensibilității spectatorilor, în special a celor tineri, care formează întotdeauna o mare parte a publicului teatrelor cu deosebire a celor itinerante?

Oamenii scenei și amatorii de teatru știu foarte bine că televiziunea, în forma sa actuală, mai cu înlocui; dar ea își poate limita raza de acțiune la cercurile de rafinați și de cunosători.

Unul din fronturile de apărare ale scenei tradiționale împotriva omniprezenței micului ecran este repertoriul. Știm foarte bine că în fiecare țară televiziunea se hrănește în principal din dramaturgia scrisă pentru teatrul contactului direct al publicului cu actorul, scrisă pentru scenă și nu pentru

studio. Micul ecran acaparează cu aviditate operele clasice și contemporane, dar este evident că nu oricare dintre acestea poate fi realizată, cu un bun efect artistic, în tehnica televiziunii.

Într-adevăr, în ciuda unei distribuții excelente și a unui director de scenă talentat, cele mai mari opere ale trecutului s-au dovedit nu numai o dată inadapabile pentru televiziune. Aceasta, deoarece repertoriul căruia televiziunea îi este predestinat, scena sa mică și distribuția restrînsă, pe care o poate găzdui, limitează genul la drama de cameră sau adaptabilă la condițiile spectacolului de cameră. Să mai adăugăm că drama trebuie să fie dintre cele a căror expresivitate emană din jocul psihologic al actorului și nu din efecte de gest și de mișcare. Un astfel de program poate cuprinde deopotrivă teatrul lui Ibsen și al lui Strindberg, ca și acela al lui Dürrenmatt. Mai poate fi inclus teatrul poetic-literar al lui Musset, ca și acel al lui Jerzy Szaniawski.

În general, mica scenă a studioului va reda prost farsele, mai ales cele în costume. Într-adevăr, acest gen de spectacole se bazează pe o mare densitate a convenției, atît în machiaj și costume cît și în stilul de joc al actorilor; iar obiectivul camerei demască necruțător excesul de convenție.

Micul ecran este de asemenea înapt să găzduiască marile spectacole, cu o mișcare spontană, ce nu se lasă înghesuită în cadrul strîmt. E și cazul teatrului cu acțiuni simultane, caracteristic nu numai pentru anumii autori contemporani, dar și pentru Shakespeare — ca să reamintesc numai celebra scenă a reprezentației-test psihologic, aranjată de Hamlet la castelul Elsinor.

La televiziune, acțiunile simultane, atît de frecvente în scrisul maestrului de la Stratford, nu pot fi înfățișate decît dacă se folosesc trucaje tehnice, supraimpresiunea imaginilor luate de mai multe camere, adică recurgînd la mijloace potrivite mai degrabă comediilor ori pieselor de science-fiction.

Camera de televiziune nu poate nici să urmărească în mod satisfăcător siluetele mișcîndu-se în mulțime, deseori prezente în mon-

tările pieselor stil operă, de exemplu în anumite piese ale lui Victor Hugo. În sfârșit, televiziunea nu este aptă să prezinte scene desfășurate în întineric, așa cum o cer atâtea opere dramatice. Orice slăbire a intensității luminilor în studio este considerată de către spectator, cel mai adesea, ca o defecțiune a aparatului sau a transmisiei.

Lată de ce dramaturgia shakespearceană, care este una din componentele cele mai valoroase ale bagajului nostru cultural, reprezintă un teren pe care teatrul poate concura cu succes televiziunea, păstrându-și deplina exclusivitate a competențelor sale. Dimpotrivă, există filoaie și mai vechi ale dramaturgiei, care ridică mari dificultăți de înscenare și cărora televiziunea, datorită mijloacelor sale, le poate conferi o nouă tinerețe, restituindu-le atractivitatea.

Pentru a cita un exemplu, să luăm *Antigona* de Sofocle, o creație a cărei problematică nu va fi niciodată depășită, deși noțiunile și credințele în numele cărora regina tebană se hotărăște să lupte singură împotriva atotputernicului Creon sînt de multă vreme perimate. Aci supraviețuiește problema raportului între putere și cetățean, tema veșnic de actualitate a limitelor ingerinței statului în treburile indivizilor, în ordinea lor morală, și aceea a legilor imprescriptibile ale datoriei, adică problema rezistenței față de această ingerință. Fiecare generație îmbracă acest conflict în realitățile timpului său, ori, prezentînd pe scenă formele grecești, le raportează la propriile sale conflicte.

Omul contemporan nu este insensibil la aceste conflicte, dar, prins în hățișul unei multitudini de senzații, mereu ocupat, copleșit de povara informațiilor, surescitat de ritmul grăbit al existenței cotidiene, și deci, nerăbdător și nervos, acest om nu este în stare să asculte în reculegere necesară tiradele nobile și înțelepte, dar lungi, ale Antigonei, nemișcată ca o coloană greacă de marmură. În această situație, teatrul trebuie să prescurteze, și în consecință să procedeze la amputarea operei nemuritoare a lui Sofocle.

Ce consecințe a provocat, în mediul actorilor, generalizarea spectacolelor de televiziune? Mai există la noi destule persoane al căror contact cu scena vie este încă infim, dar care simt totuși interpretarea valoroasă; baza acestei educații și-au făcut-o privind excelențele creații ale scenei TV. Acest aspect al influenței dezvoltării televiziunii, despre care se vorbește rar, reprezintă un izvor de îngrijorare pentru trupele de teatru care manifestă slăbiciuni, mai ales, în provincie.

Emisiunea de televiziune putînd fi recepționată pretutindeni, aceasta îngăduie celor mai mari actori ai țării să apară seara în cele mai îndepărtate localități. De aci încolo, cine ar mai aplauda actori de mîna a doua, cu o dicție proastă și cu o gestică adeseori manierizată, reprezentînd acele gusturi și convenții pe care un public puțin exigent sfîrșește de obicei prin a le impune?

Asfel, în viața marelui public, micul ecran joacă rolul unei site care înlesnește despărțirea griului de neghină.

Această comparație își are importanța ei. Trebuie subliniat că teatrul de provincie nu poate fi, în nici un caz, identificat noțiunilor de teatru prost și de actor incapabil. Teatrul polonez cunoaște nenumărate exemple de montări originale născute pe micile scene locale. S-au văzut de asemenea multe cazuri de înflorire în provincie a unor mari talente, mai ales acolo unde se afla un director experimentat, cu vocație pedagogică. Într-adevăr, teatrul local este, de ani de zile, o mare pepinieră, ce revitalizează scenele din Varșovia, Cracovia, Lodz, Wrocław. Se poate deci afirma fără teamă că dezvoltarea televiziunii constituie o amenințare doar pentru actorul medioeru, fără perspective de dezvoltare, și pentru montarea improvizată, care nu are alte ambiții decît pe aceea de a face rețetă. Pătrunderea televiziunii în mij de cămine a creat, în plus, o situație competițională acută pentru scena vie, în aria de activitate a actorului și a regizorului.

Consecințele acestei stări de lucruri pît îngrijora administrația culturală, răspunzătoare pentru programele instituțiilor teatrale; ele pot duce la disperare pe nefericii pretendenți la rolul de amant al Melpomenei, dar, cu certitudine, nu vor dăuna cu nimic valorilor reale ale scenelor locale și ale actorilor acestora. De asemenea, se poate considera că nu le vor răpi spectatorii fideli. Acesta va fi, desigur, viitorul, dacă televiziunea însăși va sprijini scenele profesioniste locale. Într-adevăr, ea ar putea juca rolul nu numai al rivalului, ci și al aliatului, al fratelui mai mare, ea poate fixa atenția opiniei publice asupra realizărilor teatrelor mici și asupra celor mai bune interpretări. La noi, în Polonia, acest rol îl dețin de cîtiva ani festivalurile de vară, unde se prezintă cele mai valoroase piese din repertoriul scenelor locale (adaptabile pentru televiziune), adeseori complet necunoscute marelui public.

În sfîrșit, se poate spune că televiziunea, aducîndu-ne în casă pe cei mai valoroși interpreți, a provocat o rafinare generală a gusturilor și sensibilității spectatorilor. Aceasta a oferit publicului proaspăt, neexperimentat, o multime de exemple ce-i pot apoi servi drept etalon în aprecierea independentă a fenomenului teatral. Numeroși telespectatori asimilează aceste criterii fără măcar să-și dea seama de asta. Aici acționează intuiția și sensibilitatea nativă la frumos și la valorile umane. În unele cazuri, ani de contacte sporadice cu scena, așa cum și le poate îngădui o persoană nevoită să facă lungi călătorii pentru a ajunge într-un oraș unde se află un teatru, nu vor forma o conștiință atât de profundă cum o pot face vizitele zilnice la domiciliu ale celebrităților scenei, prin intermediul micului ecran familial. În mod cert, procesul de îmbogățire spirituală a omului prin teatru nu va pierde nimic din acest tip de legătură cu Melpomena.